

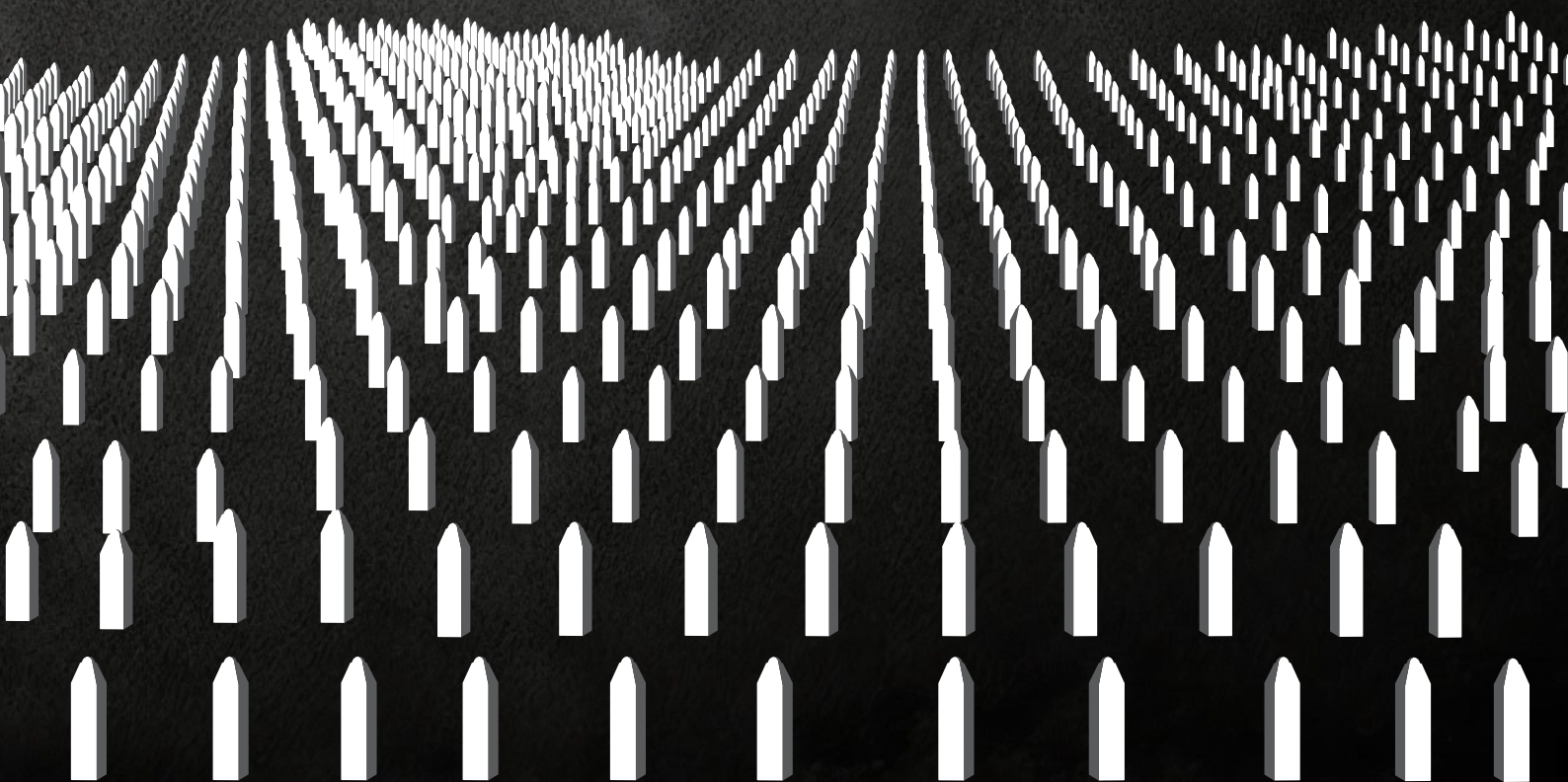

MEMORIJALNI
CENTAR
SREBRENICA

30

Smjernice za tačno izvještavanje i govorenje **o genocidu u Srebrenici**

MELINA BORČAK

MEMORIJALNI
CENTAR
SREBRENICA

30

Smjernice za tačno izvještavanje i govorenje **o genocidu u Srebrenici**

MELINA BORČAK

SADRŽAJ

1. Uvod	4
2. Tačno izražavanje i činjenice	5
Nazovite to pravim imenom - genocid	5
Genocid u Srebrenici je bio više od ubijanja	5
Nije masakr, nego genocid	6
Muslimani, Bošnjaci i Bosanci	7
Nije građanski rat, nego agresija	8
Genocid je počinjen nad Bošnjacima u cijeloj zemlji, tokom četiri godine	9
Neznanje o tome kako se uspostavljaju klasifikacije genocida	10
Razumijevanje konteksta u kojem je počinjen genocid u Srebrenici	12
Razbijanje mitova: "Komšije koje su se iznenada okrenule jedni protiv drugih"	13
"Drevne mržnje" i borba nacionalizama	14
Uloga UN-a i međunarodne zajednice	15
Izbjegavanje lažne ravnoteže i izjednačavanja strana ("Bothsideism")	16
Lažna ravnoteža i "bothsideism" u izvještavanju o Bosni	18
Prethodni genocidi nad Bošnjacima	19
Izbjegavanje pasivnog jezika	20
Ne depolitizirajte	21
Razumijevanje i izvještavanje o osnovama ideologije počinilaca	22
„Velika Srbija“ i „Velika Hrvatska“	23
Lokalni srpski kolaboratori, a ne „vojska bosanskih Srba“	24
Trijumfalizam i veličanje genocida	25
„Muškarci i dječaci vojne dobi“	26
„Muškarci i dječaci“	26
Izbjegavanje izraza „etničko čišćenje“	27
Agresija: Ne „Jugoslavenski rat“, „Balkanski rat“ ili „Bratoubilački rat“	28
Izbjegavanje činjenično netačnih izraza poput „paravojne formacije“	29
Jugoslavija je mrtva	29
3. Praktična razmatranja	30
Prioriziranje bošnjačkih perspektiva - i razumijevanje razlike između Bošnjaka i Bosanaca	30
Brzo i transparentno ispravljanje grešaka	32
„Priznajte li genocid u Srebrenici?“	33
Imati svijest i poštovanje prema traumama	34
Izvještavanje o genocidu tokom cijele godine	34
Genocid nije „prošlost“	35
Suočavanje s negatorima genocida	36
Kako prepoznati i izbjeći suptilno negiranje ili relativizaciju genocida	36
Izbjegavanje jezičkog distanciranja	37
Odavanje priznanja radu preživjelih	37
4. O autorici	38

1. Uvod

Zadnji dah je pustila iste noći kao i prvi. Tek rođena beba Fatima Muhić nije doživjela da osjeti ni jednu jedinu zraku sunca. Potraga za njenim sitnim posmrtnim ostacima trajala je mnogo duže nego njen život - skoro 18 godina. Srpski zločinci su sistematski prekopavali masovne grobnice, koristeći čak i buldožere da premjeste mase tijela koja su nekada bila puna života, ljubavi i individualnosti. Raskomadali su tijela i dijelove zakopavali odvojeno, pomiješane s ostacima drugih, u različite masovne grobnice - ponovo i ponovo, da bi sakrili genocid. Zato je - kao i hiljadama drugih - majci male Fatime trebalo toliko godina da pronađe ostatke svoje kćerke. Kostí beba su kao igle, rekli su članovi tima za ekshumacije. A traženje igle u plastu sijena je ništa u poređenju s traženjem kostiju beba u masovnoj grobnici.

Ono što je ostalo od njenog malog tijela pronađeno je samo zato što je bila bačena u kesu za smeće. Na dan koji je trebao biti njen sretan i veseo 18. rođendan, mala Fatima je ukopana pored oca, djeda, dvoje amidža i hiljada drugih Bošnjaka - svi ubijeni u dokazanom genocidu kojeg mnogi novinari idalje nisu u stanju nazvati pravim imenom.

Njena priča je jedna od nebrojeno mnogo onih koje nestanu kada mediji nastave da recikliraju netačnu i iskrivljenu, ali sveprisutnu frazu o „8000“ „muslimanskih“ „muškaraca i dječaka“ ubijenih u Srebrenici.

Osam hiljada? Ubijeno je najmanje **8372**, a činjenica da se mnogi i dalje vode kao nestali čini ovu razliku veoma važnom.

Muslimani? Da, bili su muslimani, njihov etnički identitet je **bošnjački** - a prešutkivanje te činjenice nastavlja dugu i bolnu historiju negiranja identiteta Bošnjaka (bosanskih muslimana) kroz zakone, laži i mržnju.

Muškarci i dječaci? Fatima nije bila nijedno. Bila je jedna od oko **600 djevojčica, ženskih beba i žena** čiji su životi i nade ugušeni u genocidu - zajedno s mnogim ženama i djevojčicama koje su preboljele genocidno silovanje.

Priča o Srebrenici reducirana je na tu kratku frazu o „8000 muslimanskih muškaraca i dječaka“, u kojoj svaka pojedina riječ stvara pogrešnu sliku. Ako je čak i to toliko pošlo po zlu - šta još novinarstvo propušta ili pogrešno predstavlja? Ove smjernice će Vam pomoći da to saznate - i uradite posao dostojan kako Srebrenici, tako i svojoj novinarskoj profesiji.

Molimo Vas da izdvojite vrijeme da pročitate, primijenite i podijelite ove smjernice s drugima. Jer kada je riječ o temama ozbiljnim i značajnim kao što je genocid - **ako novinarstvo zakopa istinu, ne razlikuje se od krvavih ruku koje su zakopale Fatimu.**

2. Tačno izražavanje i činjenice

Nazovite to pravim imenom - genocid

Pogledajmo činjenice: Genocid u Srebrenici je kategoriziran kao takav od strane stručnjaka za genocid i drugih eksperata. Priznat je od strane Ujedinjenih nacija, Evropske unije, SAD-a i brojnih parlamenata širom svijeta. Dokumentovan je na stotinama hiljada stranica sudskih protokola, akademskih i novinarskih tekstova. Činjenicu da je riječ o genocidu dodatno potvrđuje i najveći forenzički DNK identifikacijski projekat u ljudskoj historiji.

Genocid su potvrdili i Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) i Međunarodni sud pravde (MSP). Riječ je o jednom od samo tri genocida u ljudskoj historiji koje su međunarodni sudovi potvrdili.

Uprkos svemu tome, neki novinari i dalje odbijaju da ga jednostavno nazovu genocidom. To je negiranje genocida. Bez obzira da li je to vođeno neznanjem, ideološkim uvjerenjima ili strahom od kontroverzi - idalje je riječ o negiranju genocida. Nazvati genocid genocidom nije „kontroverzno“ niti „zbunjujuće“, nego tačno.

Koristiti izraz:

Genocid

Genocid u Srebrenici je bio više od ubijanja

Kada izvještavate o genocidu, ključno je poznavati njegovu definiciju, značaj negiranja i relativizacije genocida, kao i kako ih prepoznati i pravilno koristiti termin „genocid“. Nažalost, previše novinara u tome ne uspijeva - što se ogleda u lošem kvalitetu izvještavanja.

Genocid ne znači „masovno ubijanje“. Prema definiciji iz Konvencije UN-a o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida (član II), genocid je:

„Bilo koje od sljedećih djela, učinjeno s namjerom da se, u cijelosti ili djelimično, uništi nacionalnu, etničku, rasnu ili vjersku grupu kao takvu:

- a. Ubijanje članova grupe;
- b. Nanošenje teških tjelesnih ili mentalnih povreda članovima grupe;
- c. Namjerno nametanje uvjeta života koji vode ka njenom potpunom ili djelimičnom fizičkom uništenju;

- d. Mjere za sprečavanje rađanja unutar grupe;
- e. Prisilno prevođenje djece iz grupe u drugu grupu.“

Kao što se vidi, genocid u Srebrenici nije bio samo ubijanje. Uključivao je sistematsku, ljudski izazvanu glad, masovna silovanja, namjerno nanošenje teških fizičkih i mentalnih povreda i uništenje medicinske infrastrukture u gradu. Ova djela ispunjavaju više kriterija iz člana II.

Također, u zloglasnoj „Direktivi 7“, osuđeni genocidni zločinac i terorista Radovan Karadžić izričito je naredio stvaranje uslova koji bi život i opstanak bošnjačkog stanovništva u Srebrenici i Žepi učinili nemogućim - što jezivo precizno odražava definiciju genocida iz Konvencije.

Kada novinari svedu genocid na pojedinačni događaj ili sami broj žrtava, izostavljaju širu mašineriju uništenja - i time ne prenose punu razmjenu i namjeru kampanje istrebljenja.

Koristiti izraz:

Genocid, i obavezno spomenuti glad, masovna silovanja i druge zločine, pored ubistava.

Nije masakr, nego genocid

Nazivati genocid u Srebrenici „masakrom“ je činjenično netačno i štetno na više nivoa. To pogrešno predstavlja prirodu, razmjere i pravnu i naučnu klasifikaciju zločina.

Prvo, genocid je mnogo više od masakra. Po definiciji, masakr označava posebno brutalno ubistvo četvero ili više ljudi na istom mjestu i u isto vrijeme. Kada se sjećamo Srebrenice, ne sjećamo se četvero ili nešto više ljudi. Sjećamo se više od 8372 ubijenih u julu 1995. godine, kao i više od 10.000 ubijenih tokom opsade Srebrenice.

Drugo, upotreba termina „masakr“ sužava obim užasa na jedan čin nasilja ili trenutak. U Srebrenici je više od 8372 ljudi ubijeno u julu 1995. godine, ali genocid je uključivao i opsadu grada, glad, masovna silovanja i sistematsko uništenje civilnog života. Ograničiti to na „masakr“ briše širu, koordinisanu namjeru istrebljenja - i time umanjuje patnju preživjelih.

Direktno i iskreno rečeno: ako neko ukrade auto, provali u kuću i ubije sve ljude u njoj - o tome ne bismo izvještavali kao o „krađi auta“. Isto tako, genocid se ne može nazivati samo „masakrom“.

Treće, fraza „masakr u Srebrenici“ je nejasna. Tokom opsade Srebrenice od 1992. do 1995. desilo se više masakra, uključujući masakr na školskom igralištu u aprilu 1993, gdje je ubijeno više od 70 civila - većinom djece, dok su igrala fudbal. Također je bilo više različitih masakra u julu 1995. Govoriti o „masakru u Srebrenici“ pokazuje nepoznavanje historije i činjenica.

Četvrto, eufemistički termini se već dugo koriste kao taktika negiranja genocida. Neki negatori priznaju da su počinjeni zločini, ali svjesno izbjegavaju riječ „genocid“ - birajući termine poput „masakr“, „tragedija“ ili „zločin“. Korištenjem izraza „masakr“, omogućavate negatorima genocida da se sakriju iza vašeg izvještavanja, tvrdeći da se slažu s njim, a da nikada ne priznaju genocidnu prirodu počinjenog zločina.

Peto, uporno pogrešno korištenje termina nije samo obmanjujuće - već je i duboko uznemirujuće i nepoštovanje prema preživjelim i porodicama žrtava. Zajednice Bošnjaka decenijama se bore za tačno predstavljanje onoga što se dogodilo. Ignorisanje toga je potkopavanje njihovih napora i dodatna retraumatizacija.

Šesto, korištenje termina „masakr“ pokazuje nerazumijevanje činjenica i neprofesionalno novinarstvo.

Ukratko: čak i kada novinari ispravno priznaju da je počinjen genocid, korištenje pojma „masakr“ u istom tekstu umanjuje težinu zločina i podriva istinu za koju su se preživjeli i njihovi saveznici godinama borili.

Muslimani, Bošnjaci i Bosanci

Pojam “Bosanci” odnosi se na sve građane zemlje, bez obzira na etničku ili vjersku pripadnost. Nasuprot tome, “Bošnjak” se odnosi na posebnu etničku grupu muslimanskog porijekla, autohtonu za Bosnu i Sandžak. Nisu svi Bosanci Bošnjaci, a korištenje tih pojmova kao da su sinonimi je netačno i politički osjetljivo. Bošnjaci se često opisuju i kao “bosanski muslimani”. “Bošnjaci” označava tu specifičnu etničku grupu muslimanskog porijekla, a ne bilo koga s bosanskim pasošem.

Bošnjaci se također često u međunarodnim izvještajima nazivaju samo “muslimanima”. Iako to može tačno odražavati njihov vjerski identitet, to rizikuje da cijelu kulturu i narod svede samo na njihovu religijsku pripadnost - što je posebno problematično s obzirom na historijski kontekst. Tokom jugoslavenske ere, Bošnjacima je zakonski bio uskraćen njihov identitet i zvanično su priznati kao etnička grupa tek 1971. godine, i to samo kao “Muslimani u etničkom smislu” - bez priznanja njihovog historijskog i kulturnog identiteta. Tek sa nezavisnošću zemlje 1992. godine mogli su formalno vratiti ime Bošnjak.

Nekorištenje tačne terminologije ojačava nekoliko problematičnih narativa:

- Nastavlja dugu i bolnu historiju rasizma, obespravljivanja i marginalizacije. Briše etnički i kulturni identitet Bošnjaka svodeći ih isključivo na religiju.
- Otuđuje ih od njihovog statusa autohtonog evropskog naroda, doprinoseći orijentalističkoj percepciji muslimana kao “stranaca”.
- Rizikuje predstavljanje grupe kao jedino i isključivo definisane religijom, umjesto kao historijski ukorijenjene zajednice.

- Može biti zloupotrijebljeno od strane negatora genocida ili etno-nacionalista kako bi se dovela u pitanje njihova legitimnost kao naroda.
- Olakšava negatorima genocida i drugima da prikazuju Bošnjake kao nasilne, necivilizirane i sve druge rasističke stereotipe povezane s muslimanima - jer je temelj za anti-muslimanski rasizam već postavljen u glavama mnogih ljudi, a sve što je potrebno je dodaju Bosnu u taj narativ.

Istovremeno, priznavanje i izvještavanje o žrtvama genocida kao muslimanima je ključno. Anti-muslimanski rasizam je imao veliku ulogu u genocidu i nastavlja oblikovati savezništva između negatora genocida i ekstremne desnice širom svijeta. Greška leži u tome da se žrtve nazivaju **isključivo** “muslimanima” ili “bosanskim muslimanima”, dok se istovremeno nikada ne koristi pojam “Bošnjak”.

Također, mnoge kolege nazivaju žrtve “muslimanima”, dok se počinioci u istom tekstu nikada ne nazivaju po vjeri, već po etničkoj pripadnosti (“Srbi”). Ako se žrtve decenijama identificira kao muslimane, onda i počiniocemo možemo nazvati “kršćanima”. To ne bi bilo samo tačno, već i katarzično za Evropu, jer bi se napokon počinioci identificirali kao bijeli, evropski kršćani, umjesto da se prikazuju kao pripadnici neke etničke grupe koja je mnogima na kontinentu daleka i nepoznata (Srbi).

Koristiti izraz:

Za žrtve i preživjele genocida - termin “Bošnjaci”, te zatim jasno navesti da su muslimani.

Za druge: Najbolje je pitati osobu lično, jer mnogi antinacionalisti radije koriste historijski tačne nazive poput “bosanski katolici” ili “bosanski pravoslavci”, umjesto “bosanski Hrvati” i “bosanski Srbi”. Također, ne zaboravite da zemlju čine i bosanski Jevreji, bosanski Romi, kao i druge grupe.

Za sve ljude iz ove zemlje: Bosanci

Nije građanski rat, nego agresija

Rat u Bosni i Hercegovini se često netačno opisuje kao građanski rat. Ovakvo tumačenje je iskrivljeno i pravno netačno. I Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) i široko tijelo dokaza potvrđuju da je Bosna bila izložena vanjskoj agresiji, prvenstveno od strane Miloševićeve krnje Jugoslavije (koju su činile Srbija i Crna Gora) od 1992. godine, a kasnije i od strane Hrvatske od 1993. godine.

Bosna je već bila nezavisna i priznata kao suverena država od strane međunarodne zajednice prije nego što je rat započeo. Postala je punopravna članica Ujedinjenih nacija u maju 1992. - a rat je trajao još godinama nakon toga. Uprkos tome, oružane snage koje su podržavale

susjedne države prešle su njene granice i sprovele sistematske kampanje nasilja, silovanja, protjerivanja, uništavanja i genocida.

Međunarodni karakter rata odražen je i u Dejtonskom mirovnom sporazumu iz 1995, koji nije potpisan od strane lokalnih vojnih lidera, nego od predsjednika krnje Jugoslavije (Slobodan Milošević) i Hrvatske (Franjo Tuđman). Sama ta činjenica potvrđuje međunarodnu - a ne internu - dimenziju rata. Da je rat stvarno bio građanski, ne bi bilo potrebno čekati da predsjednici drugih država prestanu sa napadima, a lokalni kolaboratori bi bili glavni pregovarači i potpisnici. Lideri lokalnih kolaboratora nisu bili lideri rata. Milošević i Tuđman jesu.

Ova razlika je važna. Okarakterisati rat kao građanski nije samo činjenično pogrešno, nego i pomjera fokus i odgovornost sa Miloševića i Tuđmana, potkopava odgovornost i iskrivljuje historiju. Također umanjuje pravne i političke implikacije rata za međunarodne aktere, uključujući one koji su posvećeni očuvanju međunarodnog poretka zasnovanog na pravilima.

Na primjer, 2017. godine, međunarodni mediji su naširoko izvještavali o dramatičnom samoubistvu jednog ratnog zločinca - bosanskog Hrvata - u sudnici. Međutim, to je zasjenilo mnogo značajniji događaj: potvrdu MKSJ-a da je Hrvatska, pod predsjednikom Tuđmanom, učestvovala u udruženom zločinačkom poduhvatu s ciljem da pripoji dio Bosne Hrvatskoj, u nastojanju da stvori „Veliku Hrvatsku“. Samo tog dana, šest osoba je osuđeno za ratne zločine i zločine protiv čovječnosti počinjene u okviru tog poduhvata.

Ta presuda je važnija od spektakla. Zločini koje su počinili hrvatski nacionalisti, uz podršku stranih neonacista, uključivali su ubistva, silovanja, mučenja, koncentracione logore i korištenje civila kao živih štitova. Uloga Hrvatske u ratu - kao i uloga Srbije - nije bila slučajna. Bila je strateška, koordinisana i krivično procesuirana.

Koristiti izraz:

Agresija, Agresorski rat

Genocid je počinjen nad Bošnjacima u cijeloj zemlji, tokom četiri godine

Genocid počinjen nad Bošnjacima se ne može tačno shvatiti - niti odgovorno izvještavati - bez razumijevanja da je posljednji genocid nad Bošnjacima započeo 1992, trajao skoro četiri godine i počinjen na teritoriji cijele zemlje. Genocid nije počeo, niti se završio u Srebrenici u julu 1995. godine. Srebrenica je bila dio šire, sistematske kampanje koja je počela 1992. i trajala sve do marta 1996.

Kako je istakao dr. Emir Suljagić, direktor Memorijalnog centra Srebrenica:

„Događaji iz jula 1995. nisu se desili u historijskom, društvenom, političkom ili vojnom vakuumu. Da posudimo frazu od Rafaela Lemkina, bili smo napadnuti na svim frontovima našeg postojanja.“

Srebrenica je, kako Dr. Suljagić piše, bila „težište“ bosanskog genocida, dodajući: „Mi koji smo preživjeli ovaj napad na naše fizičko, kulturno i duhovno postojanje nećemo dozvoliti nikome da definiše to iskustvo umjesto nas.“

Genocid je obuhvatao mnogo više od egzekucija koje su se desile u jednom gradu tokom nekoliko dana. Uključivao je godine opsada, koncentracione logore, prisilna raseljavanja, masovna silovanja, mučenja i namjerno uništavanje bošnjačkog života širom zemlje. Temeljio se na namjeri da se bošnjačko stanovništvo uništi - fizički, kulturno i duhovno.

Svesti genocid samo na Srebrenicu je vrsta negiranja genocida. Stručnjak za genocid, prof. dr. Hamza Karčić, ovu pojavu naziva negiranje lokalizacijom“. Ova vrsta negiranja prikriva činjenicu da je genocid počinjen u gradovima i selima širom Bosne - u mjestima poput Prijedora, Foče, Višegrada i Sarajeva.

Iako je Dejtonski mirovni sporazum potpisan u decembru 1995. godine, ubijanja i opsada glavnog grada Sarajeva su se nastavili. Konačno povlačenje srpskih snaga iz Sarajeva nije se desilo do 19. marta 1996. godine. Nasilje, ubistva i progon su se nastavili i nakon formalnog prestanka rata.

Bilo bi uvreda uspomeni na ljude ubijene u mjesecima nakon potpisivanja Dejtonskog sporazuma ponašati se kao da se njihova ubistva nikada nisu desila, ili kao da nisu dio istog genocida.

Genocid obuhvata više nego što riječi ikada mogu opisati - i mnogo više nego nekoliko dana u Srebrenici ili Sarajevu na koje se strani mediji fokusiraju. Šta je sa opsadom Srebrenice u godinama prije 1995? Sa umiranjem od gladi? Sa mnogim masakrima? Šta je sa svim onim što se dogodilo izvan Srebrenice?

Ignorisanje punog vremenskog i prostornog obima genocida je historijski i činjenično netačno - i neprofesionalno novinarstvo. To kompleksni, sveobuhvatni genocid svodi na jedan događaj i iskrivljuje historiju.

Koristiti izraz:

Posljednji genocid nad Bošnjacima, od 1992. do 1996.

I jasno naglasite da je genocid počinjen u cijeloj zemlji.

Neznanje o tome kako se uspostavljaju klasifikacije genocida

Čest oblik negiranja genocida danas uključuje lokalizovanje genocida nad Bošnjacima isključivo na Srebrenicu, često uz izgovor:

„Ne možemo to nazvati genocidom svugdje, jer je samo Srebrenica tako klasifikovana od strane međunarodnih sudova.“

Ova tvrdnja je i činjenično netačna i iskrivljuje sliku.

Iako su Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) i Međunarodni sud pravde (MSP) potvrdili da je genocid počinjen u Srebrenici, to ne znači da se genocid desio **isključivo** tamo. Naime, sudovi u Njemačkoj su presudili da je genocid također počinjen i na drugim lokacijama u Bosni - uključujući Doboju, Foču, Kotor Varoš i mjesto Osmaci (Kalesija). Godine 2007. Evropski sud za ljudska prava je potvrdio legitimitet njemačke presude za genocid u slučaju Doboja. To znači da je još jedan međunarodni sud - ESLJP - validirao i potvrdio presudu o genocidu - kako u Doboju, tako i u drugim mjestima u Bosni koja su bila predmet njemačkih presuda za genocid, a koje se temelje na istoj pravnoj logici kao presuda za Doboju. Pored toga, i sudovi u Bosni su presudili da je genocid počinjen u Prijedoru. Te presude su pravno obavezujuće i bazirane na rigoroznim i strogim standardima.

Ali čak i da nijedna od ovih historijskih presuda nikada nije postojala - ideja da se zločin može smatrati genocidom samo ako ga međunarodni tribunal tako prizna je jednostavno netačna. Genocidi u Ruandi, Kambodži i Bosni su jedini koji su formalno potvrđeni od strane međunarodnih sudova - a ipak, rijetko ko bi osporio genocidnu prirodu Holokausta, Darfura, Samudaripena ili kolonijalnih genocida. Prema toj logici, trebalo bi negirati svaki genocid na svijetu - osim tri gore pomenuta.

Srebrenica je bila prvi put u ljudskoj historiji da je jedan međunarodni sud podigao optužnicu za genocid.

Presude za genocid u Srebrenici su dobijene u iscrpljujućim, bolnim i dugim borbama. Činjenično je netačno, ali i uvredljivo, umanjivati ovo postignuće i pretvarati se da su hrabre majke i preživjeli iz Srebrenice uradili samo osnovno - minimum potreban da bi se nešto klasifikovalo kao genocid - umjesto da se prepozna da su postigli nevjerovatnu historijsku pobjedu.

Jednako zabrinjavajuće je i nesrazmjerno veliko breme dokazivanja koje se nameće Bošnjacima, od kojih se očekuje da pravno dokažu genocid grad po grad, selo po selo, kao da svaki zločin stoji izolovano, sam za sebe. Ovakav pristup briše koordinisanu, državnu prirodu genocida protiv njih. On fragmentira pravdu i omogućava narativ koji tretira Srebrenicu kao „izuzetak“ - a ne kulminaciju šireg genocida.

Ovaj oblik negiranja - sužavanje genocida na jednu lokaciju i jednu sedmicu u julu 1995 - stručnjak za genocid prof. dr. Hamza Karčić naziva negiranje kroz lokalizaciju“. Time se smanjuje obim zločina i ignorišu zločini poput masovnih silovanja, prisilnih deportacija, mučenja i namjernog izgladnjivanja civila - koji su svi bili dio šire genocidne strategije.

Kao što vidite, presude za genocid su ekstremno rijetke. To znači da odgovornost za potvrđivanje da je nešto genocid ne leži samo na sudovima, već i na stručnjacima za genocid i istraživačima.

Razumijevanje konteksta u kojem je počinjen genocid u Srebrenici

O genocidu počinjenom u Srebrenici u julu 1995. godine se ne može tačno i profesionalno izvještavati ako se izostavi širi kontekst. Srebrenica predstavlja kulminaciju šire kampanje genocida i sistematskog progona Bošnjaka - koja je započela 1992. godine, nakon što je nezavisnost Republike Bosne i Hercegovine međunarodno priznata, a zemlja napadnuta.

Neposredno nakon što je nezavisnost Bosne priznata, zemlju su napale Srbija i Crna Gora (tada još uvijek zvane Jugoslavija), pod vodstvom Slobodana Miloševića. Isti režim prethodno je vodio ratove protiv Slovenije i Hrvatske, a kasnije i protiv Kosova. Iako je svaki postjugoslavenski rat pokrenula Srbija i Crna Gora, 1993. godine Hrvatska je također izvršila vojne operacije unutar Bosne. Cilj je bio podjela Bosne između „Velike Srbije“ i „Velike Hrvatske“ - cilj koji su u različitim trenucima podržavali i srpski i hrvatski nacionalistički lideri. Ove težnje su potvrđene presudama Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ).

Rat u Bosni rezultirao je smrću više od 104.000 ljudi, od kojih su većina bili Bošnjaci. Genocid nad Bošnjacima uključivao je:

- Sistematska ubistva, uključujući masovne egzekucije u gradovima poput Prijedora, Foče, Višegrada i Srebrenice
- Genocidna silovanja, u kojima je 50.000 žena i djevojčica silovano, a mnoge u koncentracionim logorima koji su specijalno osnovani za ovu svrhu. Tamo su bile zatvorene kako ne bi mogle izvršiti samoubistvo niti abortirati, s ciljem da kroz silovanje prisilno zatrudne i rode „srpsku“ djecu
- Korištenje bijelih traka za identifikaciju Ne-Srba, posebno u Prijedoru - prvi put od Holokausta da su ljudi obilježeni za progon u Evropi
- Koncentracione logore, uključujući Omarsku, Keraterm, Trnopolje i Manjaču
- Prodaju bošnjačkih žena i djevojčica u ropstvo u Foči, što je dovelo do historijskog priznavanja seksualizovanog ropstva kao oblika ropstva u međunarodnom pravu
- Opsade civilnog stanovništva, uključujući dugotrajne blokade Sarajeva, Goražda i opsadu Srebrenice prije 1995.
- Sistematska mučenja i spaljivanje ljudi živih
- Rasprostranjeno raseljavanje, uništavanje i pljačku imovine i infrastrukture
- Glad i izgladnjivanje

- Namjerno uništavanje medicinske infrastrukture. Mnogi ljudi - uključujući pacijente s rakom, djecu s leukemijom, starije, osobe s invaliditetom i mentalnim poteškoćama - nisu mogli dobiti pristup lijekovima, što je rezultiralo njihovom smrću samoubistvom ili „prirodnim“ uzrocima. Hronični bolovi, invaliditeti i duboke psihološke traume i danas su prisutni u Bosni.
- Ciljano uništavanje kulturnog naslijeđa, uključujući biblioteke, džamije i lokalitete pod zaštitom UNESCO-a - uključujući i najveće spaljivanje knjiga u savremenoj historiji, kada je dvije miliona knjiga spaljeno u samo jednoj noći u Nacionalnoj i univerzitetskoj biblioteci u Sarajevu.
- Cijela sela i gradovi su izbrisani s lica zemlje - ali ne i iz sjećanja.

Ovo je kontekst u kojem je počinjen genocid u Srebrenici. Ne u vakuumu, ne kao „iznenadni“ događaj koji „niko nije mogao predvidjeti“. Molimo Vas da osigurate da Vaše izvještavanje to odražava i uključuje.

Razbijanje mitova: “Komšije koje su se iznenada okrenule jedni protiv drugih”

Fraza „komšije koje su se iznenada okrenule jedni protiv drugih“ nije samo prečesto korištena u izvještavanju o genocidu nad Bošnjacima - ona je i duboko pogrešna.

Prvo, to nije bilo „iznenada“. Genocid nad Bošnjacima bio je rezultat godina planiranja, huškanja i militarizacije od strane nacionalista u Srbiji i među lokalnim srpskim kolaboratorima. Činjenica da su mnogi počinioči nekad mirno živjeli uz svoje žrtve - čak se predstavljajući kao prijatelji - ne čini genocid spontanom pojavom, nego još užasnijim.

Drugo, nije bilo „jedni protiv drugih“. Takvo formuliranje implicira uzajamni, uravnoteženi sukob - a ne genocid jedne grupe nad drugom. Bošnjaci se nisu sistematski mobilizirali da ubijaju svoje komšije. Oni su bili žrtve genocida, sistematskih silovanja, masovnih egzekucija i opsadnog ratovanja - nisu bili jedna od “sukobljenih strana” u simetričnom ratu.

Ova vrsta nejasnog jezika doprinosi opasnom izjednačavanju žrtava i počinilaca i prikriva političku i ideološku odgovornost za nasilje.

Na kraju, pripisivanje genocida „drevnim mržnjama“ ili kulturološkoj sklonosti ratu - kako neki samozvani „eksperti za Balkan“ i dalje čine - nije analiza. To je predrasuda. Takva tumačenja ljude iz regiona prikazuju kao inherentno nasilne ili necivilizovane i odvrćaju pažnju od stvarnih uzroka genocida: ultranacionalizma, “Velike Srbije” i svjesnog, od država sponzorisanog nasilja.

Odgovorno izvještavanje i historijska tačnost zahtijevaju da se pomaknemo od lijenih klišea i suočimo s realnošću: genocid u Bosni nije bio raspad komšijskih odnosa - već planirana kampanja uništenja, provedena s namjerom eliminacije jednog naroda iz njegove vlastite zemlje.

“Drevne mržnje” i borba nacionalizama

Da li bismo opisali Drugi svjetski rat - uključujući nacističke invazije na Poljsku, Francusku i druge zemlje - kao „ti necivilizirani Evropljani koji se bore zbog drevnih mržnji”? Da li bismo ga karakterisali kao „haotičan“ ili „svi protiv svih”? Naravno da ne. Razumijemo da je to bio niz ratova vođenih od strane država, utemeljenih na ideologiji, militarizmu i ekspanzionističkim težnjama - i tako o tome izvještavamo.

Ista ta mjerila moraju se primijeniti na ratove u bivšoj Jugoslaviji.

Kada je Miloševićeva Srbija pokrenula ratove u Sloveniji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i na Kosovu, to nije bio slučaj „divljih balkanskih naroda koji se međusobno bore“. To su bili međudržavni i prekogranični akti agresije, koje je predvodio određeni režim s jasnim političkim i ideološkim ciljevima. U Bosni je i Hrvatska izvršila napade s ciljem da prisvoji teritorij - kako su potvrdile presude MKSJ-a.

Kosovo nije napalo Sloveniju, Slovenija nije napala Bosnu i tako dalje. Nije bilo „svi protiv svih“.

Svoditi rat na „drevne mržnje“, „etnički kaos“ ili „divlji Balkanski narod“ u „buretu baruta“ nije samo netačno - već je i duboko uvredljivo. Ovi stereotipi brišu:

- Odgovornost počinilaca
- Patnju žrtava
- Političke strukture koje su omogućile genocid

Također stavljaju žrtve i počinioce u isti narativ, zamagljujući odgovornost i iskrivljujući historiju.

Da, važno je izvještavati o široko rasprostranjenom, gotovo jednoglasnom negiranju genocida i veličanju ratnih zločinaca u Srbiji i srpskoj dijaspori. Također je važno priznati masovno učešće i kolaboraciju bosanskih Srba u izvršenju zločina.

Ali to izvještavanje mora biti zasnovano na činjenicama - a ne na klišeima o čitavom regionu ili njegovim narodima.

Najbolji put naprijed nije da se činjenice uguraju u kalupe stereotipa, već da se omogući Srbima da se suoče s činjenicama - umjesto skrivanja iza zastarjelih klišeja o „divljem Balkanu” gdje se „svi bore protiv svih.”

Uloga UN-a i međunarodne zajednice

Rat u Bosni i Hercegovini i posljednji genocid nad Bošnjacima su emitovani uživo, u boji, publici širom svijeta. Činjenice su bile dobro poznate. Jedno od pitanja koje se Bošnjacima najčešće postavlja jeste: „Kako se sve ovo moglo desiti, dok je cijeli svijet gledao?”

Kratak odgovor glasi: Dok ljudi žele pomoći, njihove vlade to vrlo često ne žele.

UN je 1991. godine nametnuo embargo na oružje svim zemljama bivše Jugoslavije. To je nesrazmjerno naštetilo Bosni, jer je imala gotovo nikakvo naoružanje u poređenju sa srpskom i hrvatskom vojskom, koje su naslijedile većinu zaliha oružja bivše Jugoslavije. To je ostavilo Bošnjake uglavnom nenaoružane tokom rata i genocida.

Na pitanje Billa Clintona o ukidanju embarga na oružje za Bosnu, britanski diplomati su mu odgovorili da je genocid „bolan, ali realan povratak kršćanske Evrope“. Tadašnji predsjednik Francuske, François Mitterrand, bio je posebno otvoren, rekavši da je većinski muslimanska država u Evropi „neprirodna“ - ignorišući činjenicu da je Bosna starija od mnogih evropskih zemalja.

Dok su britanski novinari pomogli da se otkriju neki od najbrutalnijih koncentracionih logora tokom genocida, britanske muzičke zvijezde donirale za Bosnu, a jedan britanski otac, Graham Bamford, spalio sebe živog u znak protesta protiv uloge svoje vlade u ratu, britanski zvaničnici su kontinuirano blokirali napore da se Bosni pomogne.

Deklasifikovani dokumenti otkrivaju da ih nisu zanimali ljudski životi, već imidž i novac: „Ne smijemo dozvoliti da budemo identifikovani kao zemlja odgovorna za ‘poraz Bosne’ (implikacije po našu trgovinsku poziciju itd. u arapskom svijetu).“

Britanija je samo jedan od mnogih primjera, jer se ovaj obrazac stalno ponavlja: Dok su se „obični“ ljudi zgražavali nad užasima genocida i željeli pomoći, njihove su vlade radile suprotno, pokušavajući da očuvaju svoj međunarodni imidž radi „vanjskih odnosa“ i trgovine.

Čak i dvije godine nakon genocida u Srebrenici, dok su rane bile još svježije, Boris Johnson, tada novinar, napisao je u Daily Telegraphu: „U redu, kažem, sudbina Srebrenice je bila užasna. Ali nisu baš bili anđeli, ti muslimani.“

Dok muslimani moraju biti anđeli da bi dobili empatiju nakon genocida, neonacisti iz cijele Evrope i krajnji desničari iz Rusije, Grčke, Bugarske i Sjeverne Makedonije putovali su u Bosnu da „ubijaju muslimane“, kako je trenutni generalni sekretar glavne njemačke neonacističke

partije NPD (Heimat) otvoreno priznao kada su ga pitali o njegovom ratovanju na strani hrvatskih nacionalista. Pravoslavni ekstremisti su se dobrovoljno priključivali Vojsci Republike Srpske, dok su se ostali neonacisti borili sa hrvatskim nacionalistima.

Niko od njih nije bio procesuiran za svoju ulogu u genocidu. Zapravo, mnogi od njih su napredovali unutar svojih organizacija i postali vođe krajnje desnice, nastavljajući širiti mržnju i čak ubijati i u drugim zemljama. Danas se o ogromnom i dubokom uticaju posljednjeg genocida nad Bošnjacima na krajnju desnicu jedva i govori.

Nasuprot tome, većina ljudi zna da su Ujedinjene Nacije zakazale - kako u Srebrenici, tako i u Bosni kao cjelini. Ali i to zaslužuje bližu analizu:

Nizozemske “Mirovne snage” nisu bili tragični heroji koji su „htjeli pomoći, ali su bili nadjačani“. Oni su uništili spiskove s imenima žrtava genocida i druge dokaze, pili i razmjenjivali poklone sa osuđenim teroristom i genocidnim zločincem Mladićem, ostavljali rasističke grafite na zidovima svog kompleksa.

Kada su hiljade Bošnjaka potražile utočište u kompleksu UN-a, Nizozemci su im prijetili oružjem i tjerali ih napolje - pravo u ruke njihovih ubica. Čak je i holandski sud potvrdio da su djelimično odgovorni za smrt tih ljudi.

U sudskim svjedočenjima, preživjele žrtve genocida su posvjedočile da su nizozemski vojnici stajali i ništa nisu činili, ili čak slušali muziku, dok su djeca silovana i dok su im odrubljivane glave pred očima njihovih majki. Holandski vojnici su uništili video dokaze na kojima se vidi kako mirno stoje pored egzekucija tokom genocida.

Pored svega toga, Bosna je bila prisiljena potpisati mirovni sporazum koji je efektivno legalizovao rezultate genocida i stavio zemlju u administrativne okove.

Nadamo se da su sve ove informacije barem početak odgovora na pitanje: „Zašto je svijet dozvolio da se ovo desi?“

Pomenute vlade nisu jedine koje su dopustile da Srebrenica i Bosna iskrvare. U svemu ovome, želimo od srca zahvaliti onim zemljama i pojedincima koji su pomogli Bošnjacima da prežive.

Izbjegavanje lažne ravnoteže i izjednačavanja strana (“Bothsideism”)

Većina novinara je upoznata s principom lažne ravnoteže (“false balance”) - idejom da predstavljanje „obje strane“ u nekom pitanju ne vodi uvijek tačnom ili pravednom izvještavanju. Klasičan primjer je pitati dvoje ljudi da li pada kiša, i prenijeti njihove kontradiktorne izjave, umjesto da se jednostavno provjeri kakvo je vrijeme i prenese istina. Ista logika mora se primijeniti prilikom izvještavanja o genocidu i ratnim zločinima, uključujući one počinjene tokom rata u Bosni.

Izrazi poput „zločini su počinjeni sa svih strana“ ili „sve strane su krive“ mogu zvučati neutralno. U stvarnosti, takav jezik umanjuje značaj genocida, ozbiljno iskrivljuje historiju i promovira nepostojeću jednakost. U kontekstu Bosne, ovaj tip izvještavanja nije samo etički problematičan - on je faktički netačan i opasan.

Ovaj važan princip se ne odnosi samo na eksplicitne izraze poput „sve strane“, već i na nejasne formulacije i narative koji stvaraju činjenično pogrešan dojam o uravnoteženom ratu gdje svi dijele jednaku, pa čak i sličnu odgovornost - umjesto o genocidnoj agresiji.

Šta kažu podaci

Prema istragama koje su sprovele Ujedinjene nacije i druge međunarodne institucije:

- Preko 90% ratnih zločina u Bosni počinile su srpske nacionalističke snage
- Oko 4% počinile su hrvatske snage
- Manje od 1% zločina počinile su sve ostale strane zajedno, uključujući Armiju Republike Bosne i Hercegovine
- Više od 83% civilnih žrtava bili su Bošnjaci (bosanski muslimani)
- U istočnoj Bosni, uključujući Srebrenicu, taj broj raste na 95% i više

Među 104.372 dokumentovane žrtve, samo 3,8% (oko 4.000) su bili srpski civili - a čak su i među njima mnogi ubijeni od strane srpskih snaga, naročito u područjima gdje su Srbi mirno živjeli uz svoje nesrpske komšije.

Ubistva srpskih civila od strane srpskih nacionalističkih trupa - poput više od 1.000 srpskih civila ubijenih samo u Sarajevu - pokazuju da ta ideologija nije „štitila Srbe“, već uništavala Srbe koji su htjeli nastaviti živjeti sa svojim komšijama i odbijali ideologiju srpske dominacije. Slično tome, zataškavanje činjenica ili umanjivanje srpskih zločina neće zaštititi Srbe od osude ili animoziteta, već će ojačati ideologiju koja ih je ubijala.

Nesrazmjernost, metod i namjera

Ratni zločini koje je počinila Armija RBiH, iako zaslužuju odgovornost, bili su:

- Izolovani, a ne sistematski
- Počinjeni bez genocidne namjere
- Desili su se u kontekstu odbrane zemlje pod napadom, a ne okupacije ili invazije

Nasuprot tome, ratni zločini koje su počinile srpske i hrvatske nacionalističke snage bili su dio dobro dokumentovanih, državno podržanih kampanja progona i genocida, uključujući:

- Masovna pogubljenja
- Sistematsko silovanje i prisilno zatrudnjavanje
- Opsade protiv civila
- Koncentracione logore i logore za silovanje
- Masovne deportacije
- Ciljano uništavanje kulturnih i historijskih spomenika
- Korištenje ljudskih štitova

Postoji duboka razlika između države koja brani svoje stanovništvo i one koja sprovodi koordinisanu kampanju istrebljenja. Da budemo jasni: postoji suštinska razlika između nekoga ko je prisiljen birati između toga da čeka vlastito ubistvo ili da brani svoj dom - i nekoga ko namjerno putuje u tuđi dom da bi ubijao.

Lažna ravnoteža i “bothsideism” u izvještavanju o Bosni:

- Legitimira negiranje genocida
- Iskrivljuje razumijevanje u javnosti
- Vrijeda preživjele i sjećanje na žrtve
- Potkopava napore za odgovornost

Zašto negatori genocida tako često koriste izgovor „zločini sa svih strana“? Slično kao oni koji spominju bombardovanje Dresdena kako bi umanjili nacističke zločine, neki pokušavaju razvodniti genocid u Bosni spominjanjem izolovanih zločina drugih snaga. To je taktika, a ne neutralna opservacija - i mora se prepoznati kao takva. Također: loše djelo ne opravdava drugo loše djelo - naročito ako je jedno od njih nepojmljivo gore od drugog.

Prethodni genocidi nad Bošnjacima

„Posljednji genocid nad Bošnjacima“ je fraza koja se koristi kako bi se razlikovao genocid iz 1990-ih od mnogih prethodnih genocida nad Bošnjacima. Među njima se posebno izdvaja jedan genocid, jer su neki preživjeli i dalje živi: genocid nad Bošnjacima tokom Drugog svjetskog rata, koji su počinili srpski kolaboratori nacista (četnici) nad Bošnjacima u istočnoj Bosni i Sandžaku. To je bio genocid nad bebama: u regiji Foče, više od četvrtine ubijenih Bošnjaka bile su bebe i mala djeca do tri godine starosti. Neke generacije Bošnjaka su preživjele dva različita genocida u jednom životnom vijeku - u 1940-ima i u 1990-ima. Također ne smijemo zaboraviti ni brojne druge genocidne pohode nad Bošnjacima prije Drugog svjetskog rata.

Korištenje jasnog, neeufemističkog jezika

Eufemizmi su po svojoj prirodi obmanjujući i služe umanjivanju ili relativizaciji genocida.

Evo ključnih termina koji bi se trebali koristiti tačno i dosljedno:

1. Koncentracioni logori - ne „logori“ ili „internacijski objekti“

Bošnjački civili - uključujući žene, djecu i starije osobe - držani su u sistematskoj mreži koncentracionih logora gdje su bili mučeni, izgladnjivani, silovani i ubijani. Korištenje nejasnih izraza kao što su „logori“, „internacijski logori“ ili „kazneni logori“ lažno implicira legitimnost ili neutralnost - i u nekim slučajevima, nepravedno sugerira da su žrtve bile zakonito kažnjene.

Koristiti:

koncentracioni logori

2. Logori za silovanje

Specifičan i užasan aspekt genocida bili su koncentracioni logori fokusirani na silovanje, u kojima su bošnjačke žene i djevojčice bile zatočene s ciljem prisilne oplodnje. Bošnjačke (muslimanske) žene i djevojčice su bile višestruko silovane i držane u zatočeništvu kako bi im bilo onemogućeno da prekinu trudnoću ili izvrše samoubistvo – s ciljem da ih se prisili da rode djecu zločinaca.

Koristiti:

logori za silovanje ili koncentracioni logori fokusirani na silovanje

3. Agresija i genocid - ne „konflikt“, „neprijateljstva“ ili slično

Upotreba izraza poput “konflikt” i „sukob“ sugerira simetričnu borbu ili uzajamno neprijateljstvo. U stvarnosti, zemlja je bila napadnuta od strane susjednih država u koordiniranoj kampanji za podjelu teritorije. Bila je to agresija koja je uključivala genocid.

 Koristiti:
agresija, genocid

4. „Većinski srpska RS“ i „republika“

Republika Srpska nije republika, već entitet unutar Bosne i Hercegovine. Nazivati je republikom jednako je netačno kao nazvati Kaliforniju pokrajinom, prefekturom ili kantonom. Također, samo zato što su Kalifornija, Bavarska ili Uttar Pradesh države, to ne znači da su nezavisne države ili zemlje. Ni RS nije republika.

Osim toga, nazivanje RS-a mjestom sa “većinski srpskom” prikriva činjenice o tome kako i zašto su danas većinom Srbi u tom dijelu Bosne - i šta se dogodilo s Bošnjacima i drugim Nesrbima koji su živjeli tamo prije genocida. To također može implicirati lažni osjećaj da je RS historijski različit region zemlje - poput Škotske ili Katalonije. Umjesto da se jednostavno kaže „većinski srpska“, objasnite da je ta demografska promjena rezultat genocida.

 Koristiti:
“entitet RS, dio Bosne gdje su skoro svi Nesrbi ubijeni ili protjerani”.

Izbjegavanje pasivnog jezika

Baš kao i eufemizmi, pasivne jezičke konstrukcije mogu iskriviti stvarnost, prikriti odgovornost i relativizirati patnju preživjelih.

Na primjer:

Loše izvještavanje: „Izgubila je oba brata u Srebrenici.“

Ova formulacija je nejasna i pasivna. Ona tretira smrt kao slučajnu ili neobjašnjivu, i izostavlja počinioce i kontekst.

Tačno izvještavanje: „Pripadnici Vojske Republike Srpske (VRS) ubili su joj oba brata u Srebrenici.“

Ova verzija je činjenično precizna i stavlja odgovornost tamo gdje pripada. Da - može zahtijevati kratko objašnjenje ko je bila VRS. To nije teret - to je vaša odgovornost kao novinara.

To nas dovodi do šireg problema: depolitizacije. Izbjegavanjem da se objasni politički, ideološki i vojni kontekst, novinari rizikuju da ispričaju nepotpunu i iskrivljenu priču. Genocid nikada nije apolitičan. On se sprovodi putem organizovanih struktura, s namjerom, planom i ideologijom u pozadini. Ignorisanjem tog konteksta brišu se komandne linije, odluke i doktrine koje su omogućile genocid.

Koristiti:

aktivnu formulaciju. Na primjer, „VRS je počinila genocid“ umjesto „genocid je počinjen“ ili „došlo je do genocida“. Slično, „xy ih je ubio“ umjesto „ubijeni su“, „poginuli su“.

Ne depolitizirajte

Prečesto, medijsko izvještavanje o genocidu nad Bošnjacima ograničeno je na poznate slike: uplakane majke, bijeli nišani i nejasne reference na „užasne događaje“. Iako ti elementi odražavaju stvarnu tugu i gubitak, oni sami po sebi nisu dovoljni da prenesu razmjere, uzroke niti posljedice genocida.

Možete pročitati hiljade članaka o genocidu u Bosni, a ipak ne saznati imena političkih partija i ideologija odgovornih za njega - mnoge od kojih su i dalje aktivne u javnom životu danas. Izraz „srpske nacionalističke snage“ se često koristi, ali bez pojašnjenja koji politički pokreti i lideri su organizovali genocid, i koja ideološka osnova ih je vodila.

Zamislite da se o Holokaustu izvještava decenijama bez ikakvog spominjanja nacizma ili nacional-socijalizma, ili bez objašnjenja šta su te ideologije predstavljale. Takvo izvještavanje bilo bi viđeno kao u najboljem slučaju nepotpuno, a u najgorem kao opasno. Isti princip se mora primijeniti i ovdje.

Dobro novinarstvo mora ići dalje od tragedije. Ono mora objasniti, barem:

- Ko je izvršio genocid
- Šta ih je motivisalo
- Koje institucije su im to omogućile
- Zašto te ideologije i danas imaju značaj

U slučaju Bosne, to uključuje jasno imenovanje i objašnjenje:

- Projekta Velike Srbije, uključujući Memorandum SANU I i Memorandum SANU II
- Ideološkog nasljeđa četničkog nacionalizma (jednog od nekoliko srpskih kolaboracionističkih pokreta sa nacistima u Drugom svjetskom ratu) i kako je on oživljen i korišten 1990-ih
- Posljednjeg genocida nad Bošnjacima od 1992. do 1996, uključujući pravne presude međunarodnih i nacionalnih sudova koji su potvrdili genocid i van Srebrenice, počevši već 1992. u mjestima poput Prijedora, Foče i Doboja
- Uloge političkih stranaka poput Srpske demokratske stranke (SDS) i drugih
- Genocida nad Bošnjacima u Drugom svjetskom ratu

Jednako važno je i podsjećati publiku da Srebrenica nije bila izolovan incident, već dio šireg, koordiniranog genocida koji je trajao od 1992. do 1996. godine. Ograničavanje izvještavanja na jedan događaj u jednoj sedmici 1995. iskrivljuje historiju i podržava negiranje kroz izostavljanje.

Razumijevanje i izvještavanje o osnovama ideologije počinilaca

Genocid nad Bošnjacima nije se sprovodio samo oružjem i vojnom strategijom - već je bio pokretan i ideološkim okvirom koji je dehumanizirao čitav jedan narod. Jedan od najuznemirujućih primjera dolazi od Biljane Plavšić, bivše potpredsjednice Republike Srpske i osuđene ratne zločinke, koja je opisala Bošnjake kao „genetski deformisan materijal“.

Ova uvjerenja nisu bila izolovana. Ona su se odrazila u sistematskim zločinima silovanja i seksualiziranog nasilja, koji su detaljno dokumentovani od strane međunarodnih tribunala, organizacija za ljudska prava i akademskih istraživača. Bošnjačke žene i djevojčice su držane u logorima za silovanje, gdje je prisilna oplodnja korištena kao sredstvo rata i alat genocida. One su često bile zatvorene u tim logorima pod uslovima koji su onemogućavali samoubistvo i abortus, s ciljem da rode „srpsku“ djecu, što bi „očistilo“ krv „genetski deformisanog materijala“. Također su bile izložene uslovima koji su ih trebali slomiti fizički i psihički.

Ova kampanja sistematskog masovnog silovanja nije bila slučajna. Bila je planirana i široko rasprostranjena, kako su to potvrdile presude Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) i detaljno opisane na hiljadama stranica pravnih, novinarskih i akademskih izvještaja.

Da bi se u potpunosti razumjeli kontekst i uzroci ovih zločina, neophodno je ispitati ideološke i historijske korijene koji su ih omogućili. Novinarima, istraživačima i donosiocima politika preporučuje se da se upoznaju sa sljedećim:

- Konceptom Velike Srbije i njenim političkim programom
- Historijskom ulogom i kontinuiranim uticajem četničkog pokreta (jednog od nekoliko srpskih nacističkih kolaboracionističkih pokreta u Drugom svjetskom ratu)
- Memorandumima SANU I i II, ključnim ideološkim tekstovima koje je objavila Srpska akademija nauka i umetnosti
- „Načertanije“, nacionalističkim planom iz 19. stoljeća koji je oblikovao kasnije ekspanzionističke politike
- Ponavljajućim obrascima negiranja i revizionizma genocida, uključujući česte narative i retoričke strategije koje se koriste za opravdavanje ili umanjivanje zločina
- Genocidom nad Bošnjacima u Drugom svjetskom ratu
- Nedavnim događajima poput Svesrpskog sabora 2024. godine, koji dodatno ukazuju na to da su nacionalističke mreže idalje aktivne i politički uticajne danas

Ovo može biti kompleksan i emocionalno zahtjevan rad - i mora se provoditi pažljivo. Memorijalni centar Srebrenica i druge stručne institucije dostupne su za pružanje pouzdanih, historijski utemeljenih smjernica. Ohrabrujemo novinare, edukatore i istraživače da konsultuju kvalifikovane stručnjake, posebno preživjele i akademike iz bošnjačke zajednice, kako bi osigurali da izvještavanje bude tačno, puno poštovanja i odgovorno kontekstulizovano.

„Velika Srbija“ i „Velika Hrvatska“

Rat u Bosni nije bio građanski rat, niti izolovana tragedija. Bio je rezultat koordinisanih činova agresije susjednih država - prvenstveno Srbije, a potom i Hrvatske - sa strateškim ciljem podjele Bosne između njih.

Ovaj cilj je potvrđen kroz presude koje je izrekao Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju (MKSJ). Sud je utvrdio da su i projekti „Velike Srbije“ i „Velike Hrvatske“ uključivali sistematske napore za podjelu Bosne, često kroz kampanje masovnog nasilja, protjerivanja i genocida.

Jasna ilustracija te namjere nalazi se u izjavi Momčila Mandića, ratnog političkog funkcionera koji je i nakon rata bio predstavnik u parlamentu Srbije. Tokom jednog od mnogih sastanka između srpskih i hrvatskih zvaničnika na kojem se razgovaralo o podjeli Bosne, Mandić je izjavio:

„Lijeva obala Neretve Srbima ,desna Hrvatima ,a Muslimani niz Neretvu”.

Ova jeziva fraza jasno je implicirala fizičko istrebljenje bošnjačkog stanovništva - putem masovnog ubijanja - iz vlastite zemlje.

Prilikom izvještavanja ili analize genocida nad Bošnjacima, ključno je ne zanemariti ulogu Hrvatske u ratu. Iako je veći dio međunarodne pažnje (s pravom) bio usmjeren na centralnu ulogu Srbije, Hrvatska je također izvodila vojne operacije u Bosni koje su kasnije od strane MKSJ-a ocijenjene kao dio udruženog zločinačkog poduhvata s ciljem aneksije dijelova zemlje u okviru nastojanja stvaranja „Velike Hrvatske“. Ratni zločini sa hrvatske strane uključivali su koncentracione logore, korištenje ljudskih štitova, prisilni rad, silovanja, masakre, mučenja, opsadu i mnogo toga drugog - sve uz podršku neonacista iz više evropskih zemalja, koji su putovali u Bosnu kako bi pomogli svojoj ideološkoj braći da ubijaju muslimane.

Istovremeno, ratovi koji su uslijedili nakon raspada Jugoslavije pokazuju jasan obrazac državne agresije Srbije. Pod vodstvom Slobodana Miloševića, Srbija je vodila ratove protiv:

- Slovenije, pokušajem da se blokira njena nezavisnost
- Hrvatske, uključujući napade na civilne ciljeve i masovna protjerivanja
- Bosne i Hercegovine, uključujući genocid
- Kosova, gdje su brutalni masakri nad albanskim civilima okončani tek nakon NATO intervencije 1999. godine, koja je došla poslije decenije ratova i odbijanja Srbije da se povinuje bilo kakvim sankcijama, bojkotima ili diplomatskim inicijativama

Ti ratovi nisu izbili spontano, niti su bili neizbježni. Bili su rezultat državnih nacionalističkih projekata, sprovedenih kroz vojnu agresiju i sistematska kršenja međunarodnog prava.

Razumijevanje i jasno iznošenje uloga i zločina i Hrvatske i Srbije u ratu protiv Bosne je od suštinske važnosti - ne samo radi novinarske profesionalnosti i historijske tačnosti, već i zbog istinske odgovornosti i prevencije budućih zločina.

Lokalni srpski kolaboratori, a ne „vojska bosanskih Srba“

Kao što su aktuelni događaji u Ukrajini dodatno pokazali, pojedinci koji iznutra podržavaju invazijsku silu ne mogu se jednostavno nazvati učesnicima građanskog rata - oni su kolaboratori u agresiji.

U kontekstu genocida 1992-1996, izraz „vojska bosanskih Srba“ ili „snage bosanskih Srba“ često se koristi u medijskim i akademskim krugovima. Međutim, takva formulacija može biti zbunjujuća i pogrešna. Mnogim čitateljima može sugerirati zajedničke trupe sastavljene od vojnika iz Bosne i Srbije ili implicirati nivo autonomije koji u praksi nije postojao.

U stvarnosti, mnoge od tih snaga bile su kombinacija srbijanskih i lokalnih Srba koji su djelovali pod komandom i uputstvima iz Srbije - uključujući političku, logističku i vojnu kontrolu iz Beograda. Ako želite opisati lokalne aktere, tačnija i odgovornija formulacija bila bi:

„Lokalni srpski kolaboratori“

ili:

„Lokalni srpski kolaboratori pod komandom Srbije“

Ovakav jezik odražava asimetriju moći i vanjsku koordinaciju iza rata, u skladu s nalazima međunarodnih sudova, uključujući MKSJ.

Trijumfalizam i veličanje genocida

U okviru studija genocida široko je prihvaćeno da genocid prolazi kroz niz faza - obično deset, od klasifikacije do negiranja. Međutim, u slučaju posljednjeg genocida nad Bošnjacima, istraživači su bili primorani naći ime za dodatnu fazu: genocidni trijumfalizam.

Ovaj koncept je uveo profesor dr. Hariz Halilović, bošnjačko-australski akademik sa RMIT Univerziteta u Melbourneu. On ga definiše na sljedeći način:

„Ova kultura genocidnog trijumfalizma nadilazi negiranje genocida - tradicionalno prihvaćeno kao završnu fazu genocida. U Srbiji i entitetu pod srpskom kontrolom u Bosni i Hercegovini (Republika Srpska), genocid u Srebrenici se ne samo negira - on se slavi, a njegovi počinioci se veličaju, dok se Bošnjaci koji se vraćaju u svoje prijeratne domove suočavaju s poniženjem i degradacijom.“

Profesor Halilović dalje objašnjava da ovaj trijumfalizam nije izolovan, već da je često dio koordiniranih institucionalnih napora da se konstruiše alternativni historijski narativ. Ti naponi uključuju:

- Slavljenje neustavnih datuma poput 9. januara („Dan Republike Srpske“), uprkos sudskim presudama koje zabranjuju njegovo obilježavanje
- Izgradnju spomenika u čast ratnim zločincima, čak i na lokacijama bivših koncentracijskih logora, poput Trnopolja kod Prijedora
- Potkopavanje presuda MKSJ-a i reinterpretaciju osuđenih ratnih zločinaca kao heroja

Uz ove državne akcije institucionalizovanog trijumfalizma, društveni izrazi trijumfalizma su široko rasprostranjeni. To uključuje murale osuđenih ratnih zločinaca širom Srbije, prodaju robe koja veliča srpske kolaboratore nacista i ratne zločince odgovorne za genocid nad Bošnjacima tokom 1990-ih, kao i u Drugom svjetskom ratu, te javna pojavljivanja osuđenih ratnih zločinaca u popularnim zabavnim emisijama i rijaliti programima. Sve ovo odražava koliko su negiranje genocida, pa čak i njegov trijumfalizam, normalizovani, rašireni i prihvaćeni među Srbima - u Srbiji kao i u dijaspori.

„Muškarci i dječaci vojne dobi“

Često korišten izraz „muškarci i dječaci vojne dobi“ kada se govori o žrtvama genocida u Srebrenici je činjenično netačan i opasan. On implicira da su ubijeni bili potencijalni vojnici - i time, posredno, legitimne mete za ubistvo.

Ova formulacija prati ideološku liniju negatora genocida koji tvrde da su žrtve Srebrenice bile „neprijateljski vojnici“ i da su trupe osuđenog genocidnog zločinca i teroriste Ratka Mladića samo branile sebe i/ili Srbe u okolnim selima.

Takav frejming stavlja cijelu grupu - muškarce i dječake, isključivo na osnovu spola i starosne dobi - pod kolektivnu sumnju. On zamagljuje činjenicu da su bili civili, ljudi koji su se predali ili tražili zaštitu od UN-ovih mirovnih snaga.

Uz to, izraz je činjenično netačan. Genocid je uključivao ubijanje dječaka koji su jasno bili djeca, a ne vojnici. Lingvističko pretvaranje djece u potencijalne vojnike, nazivajući ih „vojnodobnim“, doprinosi širem i historijski dokumentovanom obrascu rasizma, u kojem se muslimanski, crni i drugi rasificirani dječaci prečesto prikazuju kao stariji, opasniji ili odgovorniji nego što jesu.

„Muškarci i dječaci“

Iako se genocid u Srebrenici najčešće povezuje s masovnim egzekucijama muškaraca i dječaka, važno je priznati da su žene i djevojčice također bile među žrtvama - kako kroz direktna ubistva, tako i kroz druge oblike genocidnog nasilja.

Među ubijenima u Srebrenici u julu 1995. bilo je oko 600 žena i djevojčica. Najstarija i najmlađa osoba ubijena u Srebrenici bile su obje ženskog spola i obje su pronađene u istoj masovnoj grobnici: Šaha Izmirlić imala je 94 godine, a Fatima Muhić bila je novorođenče koje je živjelo samo nekoliko trenutaka.

Pored toga, mnoge žene su bile izložene silovanju, koje je sistematski korišteno kao oružje rata i genocida. Ti zločini bili su dio šire genocidne kampanje - usmjerene ne samo na tijela, već i na opstanak i dostojanstvo zajednice.

Također je ključno prepoznati da je Srebrenica bila pod opsadom od 1992. do 1995. Više od 2.000 ljudi je ubijeno tokom tog perioda, prije jula 1995. Mnogi među njima bile su žene i djevojčice, ubijene granatiranjem, glađu ili snajperskom vatrom.

Razumijevanje genocida zahtijeva sagledavanje šire slike od samih masovnih egzekucija. To znači priznati i izvještavati o cijelom spektru genocidnog nasilja - uključujući izgladnjivanje, silovanje, traumu i ciljano uništavanje porodica i zajednica. Žene i djevojčice nisu bile posmatrači genocida - one su bile direktne žrtve.

Izbjegavanje izraza „etničko čišćenje“

Svaki genocid prate izrazi koji su smišljeni da ga prikriju - eufemizmi i šifrirani izrazi koje koriste počinioци kako bi zločine učinili prihvatljivim i žrtve dehumanizirali. Obično se takav jezik ne koristi i ne ponavlja bez kritike.

Ne nazivamo Holokaust, „Konačno rješenje.”

Ne nazivamo Samudaripen, „Suzbijanje C*gana.”

Ne nazivamo genocid nad Tutsijima, „Ubijanje žohara.”

Na isti način, ne bismo smjeli genocid nad Bošnjacima 1992-1996 godine opisivati kao „etničko čišćenje.”

Izraz „etničko čišćenje“ popularizovali su sami počinioци, kako bi akte genocida, masovnog protjerivanja, seksualnog nasilja i istrebljenja predstavili kao nešto kliničko ili strateško. Taj izraz nema nikakav pravni status u međunarodnom krivičnom pravu. On nije definisan u Rimskom statutu niti u bilo kojem drugom ključnom pravnom dokumentu, a njegovo široko prihvatanje nanijelo je značajnu štetu naporima da se priznaju - i time spriječe - brojni genocidi. Opisivati genocid kao puko „etničko čišćenje“ postala je taktika počinilaca i greška „neutralnih“ koji se boje kontroverze.

Štaviše, dodatno je poražavajuće i sramotno to što izraz nije čak ni pravilno preveden. „Etničko čišćenje“ se u engleskom, njemačkom i mnogim drugim jezicima prevodi kao da je zapravo „etničko pročišćavanje“ („Cleansing” umjesto „Cleaning”, „Säuberung” umjesto „Putzen” i sl.). Pravi prevod, cleaning/putzen, je još više uznemirujući i jasnije odražava dehumanizirajuću logiku koja Bošnjake vidi kao prljavštinu. Dakle, čak i prilikom prevođenja eufemizma za genocid, korišten je drugi eufemizam. Ova fraze je maksimalizacija minimalizacije genocida. To što je ovaj izraz - s lažnim prevodom i lažnim predstavljanjem činjenica - ušao u globalni medijski i akademski diskurs, pokazuje koliko je jezik efikasno korišten da minimizira zločine, i koliko su se malo slušali bošnjački glasovi.

Neki i dalje insistiraju da je „etničko čišćenje“ stvarni fenomen koji se ne može obuhvatiti pojmovima poput genocid, masovna deportacija ili kombinacijama poput „masovne deportacije i ratni zločini“. To jednostavno nije tačno - sve što taj izraz pokušava obuhvatiti već se može precizno opisati postojećim terminima.

Kada govorimo o posljednjem genocidu nad Bošnjacima, odgovarajuća terminologija je:

„Posljednji genocid nad Bošnjacima“

ili:

„Agresija“, koristi se za opisivanje kako genocida, tako i šireg rata agresije koji su vodile Srbija, Hrvatska i njihovi lokalni kolaboratori.

Agresija: Ne „Jugoslavenski rat“, „Balkanski rat“ ili „Bratoubilački rat“

Nije postojao jedan „Jugoslavenski rat“. Ono što se desilo 1990-ih bila je serija odvojenih ratova, koje je pokrenuo režim Slobodana Miloševića sa onime što je ostalo od Jugoslavije - prvenstveno Srbiji i Crnoj Gori. Ti ratovi su pojedinačno i sukcesivno ciljali na Sloveniju, Hrvatsku, Bosnu i Hercegovinu, a kasnije i Kosovo. Dodatno, Hrvatska je 1993. godine pokrenula i vlastitu vojnu kampanju u Bosni. Ovo nije bio jedan unutrašnji rat, već nekoliko međudržavnih ratova agresije.

Nazivati te ratove jednim „Jugoslavenskim ratom“ iskrivljeno pojednostavljuje historiju i često služi da zamagli pitanje odgovornosti. Takav frejming rizikuje da se - čak i nenamjerno - poklopi s narativima koje promoviraju počinioci zločina ili njihovi ideološki saveznici, koji imaju korist od toga da se ratovi i genocid predstave kao haotični, obostrani i simetrični.

Slično tome, termin „Balkanski rat(ovi)“ je netačan u ovom kontekstu. Balkanski ratovi su se desili prije više od 100 godina i korištenje iste terminologije za ratove 1990-ih je ahistorijsko.

Izraz „bratoubilački rat“ zvuči neutralno ili čak saosjećajno, ali zamagljuje neravnoteže moći i ideološki vođenu agresiju. Treba razumjeti da nacionalizmi ne funkcionišu svi na isti način. Dok zapadni nacionalizmi često isključuju omražene grupe, drugi funkcionišu kroz apsorpciju i prisvajanje. Na primjer, ruski nacionalisti insistiraju da je Ukrajina dio Rusije i da Ukrajinci ne postoje kao narod. Dakle, kada ruski nacionalist kaže da su Rusi i Ukrajinci „isti“ ili „kao braća“ - to nije miroljubiva, lijepa izjava kakvom se čini. „Mi smo isti“ može značiti „oni su Rusi, pa imamo pravo na njihovu zemlju“. Ista stvar se dešava i Bošnjacima: u zavisnosti od toga kojeg nacionalističkog ideologa pitate, oni su ili samo „muslimanski Srbi“ ili „muslimanski Hrvati“. Takva retorika koristi se za opravdavanje teritorijalnih pretenzija i tzv. „časnih“ ratova agresije.

„Bratoubilački rat“ briše identitet i opravdava osvajanja, skrivajući se iza harmoničnog jezika kulturne bliskosti ili porodičnih veza. Opisivanje ratova kao „bratoubilačkih“ sugerise moralnu jednakost, i umanjuje činjenicu da su Bošnjaci bili meta, dehumanizirani i istovremeno prisvajani od strane svojih tlačitelja.

Koristite:

Agresija, agresijski rat

Izbjegavanje činjenično netačnih izraza poput „paravojne formacije“

Često čitamo o srpskim „paravojnim formacijama“ koje su počinile genocid u Srebrenici. Ne, to su bile regularne jedinice pod direktnom komandom Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije i jedinice vojske samoproglashene Republike Srpske - također pod kontrolom i u saradnji sa Srbijom. Govoriti o „paravojnim formacijama“ je činjenično netačno i prebacuje odgovornost sa države Srbije.

Jugoslavija je mrtva

Bosna je starija od mnogih evropskih država i postoji već više od hiljadu godina. Jugoslavija, iako relativno svjež u sjećanju, samo je kratak trenutak u historiji Bosne. Budite oprezni da ne upadnete u zamku recency bias efekta, dajući Jugoslaviji više značaja nego što zasluži.

Više od 100.000 ljudi ubijeno je u ratu u Bosni, ali na kraju je zemlja uspjela odbraniti svoju nezavisnost. Stoga, nazivati ljude iz Bosne „bivšim Jugoslavenima“ ili „ljudima iz bivše Jugoslavije“ odražava zabrinjavajući nedostatak svijesti o dugoj i bolnoj historiji brisanja bosanskog i bošnjačkog identiteta - i Bošnjaka kao naroda.

3. Praktična razmatranja

Prioriziranje bošnjačkih perspektiva - i razumijevanje razlike između Bošnjaka i Bosanaca

„Ništa o nama bez nas“ - već decenijama ovo je osnovno načelo dostojanstvenog novinarstva i rada za ljudska prava. Ne možete pisati, izvještavati, snimati dokumentarce o Bošnjacima bez Bošnjaka. Svaki novinarski rad ili događaj (paneli, emisije, konferencije i slično) mora uključiti glasove onih koje direktno pogađa. Ima mnogo preživjelih genocida, stručnjaka, i preživjelih stručnjaka. Velika je privilegija i čast učiti od ljudi koji su toliko blizu historiji - uživo, u boji, a ne kroz prašnjave knjige i muzeje.

Ali prečesto, dokumentarci, paneli, emisije, konferencije, pa čak i preporučene bibliografije o Bosni i posljednjem genocidu odvijaju se bez ijednog bošnjačkog glasa - ili uz simbolično prisustvo, brojčano nadjačano međunarodnim „ekspertima za Balkan“. Ovo ne samo da isključuje ljude koji su najpozvaniji da govore - već učvršćuje postojeće neravnoteže moći u proizvodnji znanja i kulturi sjećanja.

A kada novinari ili organizatori postanu svjesni tog problema, ponekad ga pokušaju „popraviti“ tako što pozovu bosanske Srbe umjesto Bošnjaka - jer ne razumiju razliku između Bošnjaka i Bosanaca. Ponovo: Bošnjaci (bosanski Muslimani) su specifična etnička grupa porijeklom iz Bosne, dok su Bosanci svi građani Bosne, uključujući bosanske Srbe, Hrvate, Albance, Rome i druge.

Da ilustrujemo problem: ne bismo pozvali bijele Južnoafrikance da predstavljaju žrtve Apartheida samo zato što su iz Južne Afrike, niti bismo pozvali nejevrejske Nijemce da govore u ime preživjelih Holokausta, samo zato što je Holokaust započeo u Njemačkoj. Pa kako to da se Srbi i drugi ne-Bošnjaci tako često pozivaju da „glume“ žrtve genocida? Tri decenije nakon genocida, šokantno je i duboko zabrinjavajuće koliko novinara idalje ne zna razliku između žrtava i počinilaca - ili ne stavljaju u centar one koji su bili meta genocida.

Prepoznajte ko su eksperti

Eksperti za genocid su oni ljudi koji se u svom radu godinama isključivo ili pretežno bave posljednjim genocidom nad Bošnjacima. Eksperti nisu ni u kom slučaju “balkanski stručnjaci”, istraživači slavistike, profesori jugoistočnoevropskih studija, dopisnici za Balkan ili drugi koji se bave tako širokim oblastima.

Samo prevedite ovo u kontekst koji poznajete: Ako je riječ o Berlinskom zidu ili Drugom svjetskom ratu, biste li pitali “stručnjake za Centralnu Evropu” kao da imaju ekspertizu o historiji, politici, društvima i kulturi pet različitih država? Ili profesore germanistike koji znaju mnogo o Goetheu, ali

ne dovoljno o Berlinskom zidu? Ne. Pitali biste historičare, istraživače genocida, novinare ili sociologe sa baš tim profesionalnim fokusom – a ne “dopisnike za Centralnu Evropu” ili slično. Postoji mnogo ljudi koji cijele svoje karijere posvećuju sjećanju na posljednji genocid nad Bošnjacima – i Vaši novinarski radovi će biti mnogo kvalitetniji ako pitate ili sarađujete sa tim stručnjacima.

Korištenje reprezentativnih slika i vizualnog materijala

Vrlo je primjetno da su mediji van Bosne vizuelno sveli genocid u Srebrenici na slike mezarja u Potočarima, ponekad s uplakanom starijom ženom među nišanima.

Iako je to dio priče, upravo je to - samo dio.

Zašto su preživjeli koji se prikazuju na tim slikama gotovo uvijek starije osobe? Šta je s mladim preživjelim, koji su još uvijek u svojim tridesetim godinama, i plaču na mezarima svojih porodica, noseći duboku doživotnu traumu?

Ne prikazujući mlade preživjele, genocid se predstavlja kao nešto što se desilo jako davno, i kao takvo, ne zahtijeva posebno pamćenje jer „pripada dalekoj prošlosti“. Čak i ako nije namjerno, vizuelno predstavljanje genocida kao daleke prošlosti umanjuje njegovo značenje za savremena dešavanja i za današnja društva.

Pored svega toga: Priča o genocidu se ne može vizuelno ispričati kroz jedan motiv. Gdje su slike i snimci masovnih grobnica, marša smrti, iscrpljenih izbjeglica koje dolaze u Tuzlu? Slike zidova prekrivenih krvlju ili rasističkim grafitima koje su ostavili nizozemski vojnici? Slike uništenih domova, bolnica i kulturne baštine? Gdje su slike opsade Srebrenice, godina patnje prije jula 1995?

Priča o Srebrenici nije jedna slika, nego hiljade - i one zaslužuju da budu viđene.

Korištenje odgovarajućih audio materijala

Dokumentarci i izvještaji o genocidu u Srebrenici - i o Bosni općenito - prečesto koriste pozadinsku muziku koja je arapskog, turskog ili općenito „orijentalnog“ tona.

Takav izbor pojačava pojednostavljenu predstavu Bošnjaka kao ljudi koji su definirani isključivo kroz svoj muslimanski identitet i kao kulturno „drugačiji“.

Bosna ima svoju vlastitu muziku - možete je čak pronaći i na UNESCO listi nematerijalne svjetske baštine.

Ne bismo koristili flamenco u prilogu o Njemačkoj, niti švicarsko jodlovanje u dokumentarcu o Australiji - samo zato što su te zemlje većinski kršćanske i bijele. Korištenje „orijentalne“ muzike koja nema veze s Bosnom otkriva činjenicu da novinar u tom slučaju posmatra i razumije Bošnjake isključivo kroz prizmu religijske i kulturne stranosti, umjesto kao evropske građane koji su bili meta genocida na evropskom tlu.

Očekivanje ili pritiskanje Bošnjaka da budu „savršene žrtve“

Preživjele genocida se često pita jesu li oprostili počiniocima ili šta rade u cilju „pomirenja“. Takva pitanja odražavaju ograničen i neprikladan okvir za razumijevanje pravde.

Vrlo često takva pitanja dolaze od „zapadnih“ novinara koji dolaze iz većinski kršćanskih zemalja. Naglasak na oprost često je ukorijenjen u različitim kulturnim ili kršćanskim tradicijama koje nisu univerzalno prisutne. Očekivati od preživjelih - posebno muslimana koji su preživjeli genocid od strane kršćana - da usvoje oprost kao moralnu obavezu je paternalistički i potcjenjuje težinu njihove traume.

Osim toga, „pomirenje“ podrazumijeva donekle izbalansiran sukob između dvije strane, a ne genocidnu agresiju jedne nad drugom. Ne postoji potreba da se „obje strane“ mire - postoji potreba da strana počinioca prizna, požali, pamti i snosi konzekvence za zločine počinjene u njihovo ime. Da li su preživjeli oprostili onima koji nikada nisu ni tražili oprost - njihova je lična stvar. I ako nisu - to je potpuno opravdano.

Njihov izbor zasluhuje poštovanje, a ne preispitivanje.

Brzo i transparentno ispravljanje grešaka

Trebalo bi da se podrazumijeva, ali vrijedi ponoviti: ako napravite grešku - ispravite je. Čak i uz podršku ovih smjernica - greške se mogu dogoditi. Ovo je kompleksna tema i to razumijemo. Ali ako Vam se ukaže na greške, molimo Vas da ih brzo i detaljno ispravite. Evo kako:

- Ispravite grešku u originalnom tekstu - učinite to brzo, da se netačna informacija ne bi dalje širila.
- Izvinite se preživjelima genocida i bošnjačkoj zajednici zbog retraumatizacije i bola koje ste izazvali kada su morali čitati/slušati netačne informacije o njihovoj najvećoj traumi.
- Zahvalite se ljudima koji su Vam ukazali na grešku - nije njihova dužnost da provjeravaju činjenice i budu fact-checkeri, ali su to uradili. Pobrinite se da znaju da niste ljuti, nego zahvalni.
- Ako je ikako moguće, objavite dodatni tekst o grešci i njoj ispravci, kako biste osigurali da svi koji su pročitali original dobiju tačne informacije.

Važno: Pobrinite se da razumijete razliku između negatora/minimizatora genocida koji pokušavaju potkopati vaše izvještavanje, i Bošnjaka ili dobronamjernih ljudi koji pokušavaju ispraviti i kritički se osvrnuti na Vaš rad kako bi osigurali kvalitetan pristup ovoj izuzetno važnoj temi. Ako niste sigurni u razliku, obratite se stručnjacima za posljednji genocid nad Bošnjacima.

„Priznajete li genocid u Srebrenici?“

„Priznajete li genocid u Srebrenici?“ ili još gore „Da li je Srebrenica bila genocid?“ su pitanja koja se postavljaju u intervjuima, panelima ili čak privatnim razgovorima. Ona impliciraju da svako ima pravo negirati ili ne priznati genocid. Time se naučne činjenice svode na mišljenje i daje se slučajnim, nekvalifikovanim osobama ovlaštenje da tumače najveće traume progonjenih zajednica.

Genocid nije “odokativni” osjećaj, niti lično mišljenje. Ako se stručnjaci za genocid, relevantne organizacije za ljudska prava i pogođena zajednica u velikoj mjeri slažu da se određeni slučaj kvalifikuje kao genocid - onda je to genocid. Tačka. Kraj rasprave. Ako pojedinci ili organizacije negiraju genocid, to ne mijenja stvarnost - isto kao što postojanje teoretičara zavjere o ravnoj Zemlji ne mijenja činjenicu da Zemlja nije ploča.

Zato je pitanje „Da li priznajete genocid?“ pogrešno. Ne pitamo ni: „Da li priznajete postojanje Londona?“

Ispravno pitanje je: „Jeste li negator genocida?“

Okolišanje nije prihvatljivo kao odgovor. Za razliku od mnogih drugih situacija, ovdje je potrebna jasna pozicija: **da ili ne - bez sivih zona, bez kompromisa.**

Zapamtite: vrlo često negatori negiraju negiranje. Ako neko kaže da nije negator genocida, ali postoji sumnja da je to samo izgovor, to se ne smije prihvatiti zdravo za gotovo. Naknadna pitanja trebaju adresirati konkretne stavove kako bi se utvrdilo da li, osim negiranja, postoji i umanjivanje ili relativizacija genocida.

Ni pod kojim okolnostima ne dajte platformu negatorima genocida da iznose svoje teorije zavjere. Koliko god njihovi navodi djelovali apsurdno ili bizarno, uvijek će postojati ljudi koji će im povjerovati. Zlonamjernost i zavjerama vođena retorika negatora genocida nikada ne smije biti podcijenjena.

Vodite evidenciju razgovora zbog moguće krivične odgovornosti, jer je negiranje genocida protiv Bošnjaka krivično djelo u Njemačkoj, Švicarskoj i Bosni i Hercegovini, između ostalih država. Novinari, moderatori i organizatori događaja trebaju biti svjesni da i samo davanje platforme negiranju može nositi pravne posljedice - naročito ako se emituje ili distribuira međunarodno.

Imati svijest i poštovanje prema traumama

Kada rade s preživjelim genocida, novinari moraju dati prednost dostojanstvu nad ekskluzivitetom. Ako je preživjeli već javno podijelio svoju priču, nije ni etično ni potrebno tražiti od njega ili nje da je ponovo prepričava i ponovo proživljava svoju traumu - samo da biste imali direktan citat. To su vrlo, vrlo bolna i lična sjećanja. Neki preživjeli žele pričati svoje priče jer se osjećaju osnaženo time. Ali za druge, to je kao da ponovo otvaraju ranu koja nikada nije zacijelila.

Zato, osim ako preživjeli sami ne insistiraju da Vam ispričaju svoju priču, možete ih citirati ili parafrazirati iz drugih izvora i zamoliti da Vam ispričaju nešto drugo - nešto što nisu već bezbroj puta rekli drugim novinarima. Novinarstvo je pitanje istine, a ne ega.

Izveštavanje o genocidu tokom cijele godine

Svake godine 11. jula, umjesto da tuguju, mnogi Bošnjaci su prisiljeni objašnjavati, pravdati se i ponovo prepričavati svoju traumu - jer je to jedini dan kada ih svijet barem malo sluša. Razumijemo da je ponekad, posebno tokom prenosa uživo, nemoguće izbjeći izvještavanje na godišnjicu. Ali molimo Vas da razumijete emocionalni i mentalni teret koji ova koncentrisana medijska pažnja nosi - ne samo za preživjele, već i za one koji rade u Memorijalnom centru. Ako je ikako moguće, obavite intervju, istraživanja i snimanja **prije jula**.

Također: Genocid u Srebrenici, kao i posljednji genocid nad Bošnjacima, teme su o kojima možete izvještavati **tokom cijele godine**.

Ako zaista želite vezati izvještavanje za službeni datum, postoji mnogo opcija. Nekoliko primjera:

- Međunarodni i nacionalni dani borbe protiv genocida
- Dani borbe protiv seksualiziranog nasilja
- Dani posvećeni izbjeglicama
- Dani slobode medija ili novinarstva (možete izvještavati o novinarima ubijenim tokom opsade i genocida - ili o samom stanju medijskog izvještavanja)

Možete povezati izvještavanje s aktuelnim temama i intervjuisati preživjele o njihovim pogledima na slične situacije genocida, rata ili uspona fašizma. Također možete istražiti kako genocid idalje zauzima centralno mjesto u ideologijama ekstremno desničarskih terorista, kao i veze između globalne desnice i srpskih ili hrvatskih nacionalista.

Možete izvještavati i o godišnjicama kao što su:

- **Reintegracija Grbavice** - Povlačenje posljednjih srpskih trupa iz Sarajeva (19. mart 1996.)
- **Opsada Sarajeva** (5. april 1992. - 29. februar 1996.)
- **Masakr na školskom igralištu u Srebrenici** (12. april 1993.)
- **Masakr u Ahmićima** (16. april 1993.)
- **Kamenovanje Murata Badića i rušenje Ferhadije** (7. maj 2001. i 1993.)
- **„Dan bijelih traka“** (31. maj 1992.)
- **Žive lomače Višegrada** (14. i 27. juni 1992.)
- **Zatvaranje koncentracionog logora Omarska** (6-21. august 1992.)
- **Paljenje Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH** (25-26. august 1992.)

...kao i mnoge druge godišnjice - i onda te priče možete povezati nazad sa Srebrenicom.

I - evo jedne ideje - izvještavajte o genocidu bez specifičnog povoda, jer **sam genocid je dovoljan povod.**

Genocid nije „prošlost“

Posljednji genocid nad Bošnjacima **nije stvar prošlosti**. Mnogi počinioци idalje su na slobodi, često čak zauzimaju pozicije moći u politici, policiji ili vojsci. Ekstremna desnica širom svijeta crpi inspiraciju iz genocida. Infrastruktura i ekonomija zemlje još uvijek se oporavljaju od razaranja. Bošnjaci širom svijeta žive s traumom, kao i s hroničnim bolovima i invaliditetima usljed rana zadobijenih tokom genocida. Djeca rođena iz genocidnog silovanja, danas u tridesetim godinama, bore se sa sopstvenim ulogama kao mladi roditelji.

Žene i djevojčice koje su preživjele logore silovanja i dalje žive s mentalnim i fizičkim posljedicama. Starije žene žive same i u siromaštvu, nakon što su im djeca i muževi ubijeni. Hiljade ljudi se još uvijek vode kao nestali. Ekshumacije idalje traju i pronalaze se nove masovne grobnice. Genocid oblikuje politički, kulturni i ekonomski život u Bosni. Negiranje genocida i trijumfalizam su još uvijek prisutni - čak i u svjetskim parlamentima, akademskoj zajednici i medijima. Genocid je tema svakodnevnih razgovora, **nikad zaboravljena, nikad prošla.**

I ima još mnogo, mnogo primjera. Ukratko: **uvijek postoji razlog za izvještavanje o genocidu i njegovim današnjim posljedicama.**

Suočavanje s negatorima genocida

Negiranje genocida nije legitimno mišljenje, niti je oblik političkog komentara. To je **deseta faza genocida** - dio samog genocida. Dati prostor negiranju genocida - pod izgovorom „ravnoteže“ ili izazivanja „kontroverze“ - samo pokazuje da medij u pitanju nije sposoban dobiti pažnju i klikove kvalitetnim novinarstvom, nego koristi jeftine šok-taktike.

Negiranje nema nikakvu novinarsku vrijednost. Odgovorno izvještavanje treba se oslanjati na mnoge kredibilne, raznolike i informisane glasove iz Bosne i bošnjačke dijaspore.

Negiranje genocida nije samo etički nemoguće opravdati - **već je i krivično djelo** u više zemalja. Negiranje ili relativizacija genocida nad Bošnjacima su zakonski kažnjivi u Bosni i Hercegovini, Njemačkoj i Švicarskoj, između ostalih. Ti zakoni se mogu primjenjivati na sadržaje objavljene ili dostupne u tim zemljama, bez obzira gdje se autor ili platforma nalaze.

Negatori će uvijek postojati. Ali moraju **biti pozvani na odgovornost i gurnuti na margine društva.**

Kako prepoznati i izbjeći suptilno negiranje ili relativizaciju genocida

Često pogrešno shvatanje je da negiranje genocida znači potpuno negiranje da se bilo kakav zločin desio. U stvarnosti, negiranje dolazi u više oblika, od kojih su mnogi suptilniji - ali jednako štetni.

Oni uključuju:

- Umanjivanje broja žrtava
- Minimiziranje ili izostavljanje ključnih aspekata zločina, poput sistematskog silovanja, prisilnog raseljavanja ili namjernog ciljanog ubijanja civila
- I najčešće: negiranje genocidnog karaktera zločina - svođenje svega na „masakr“, „tragediju“ ili „ratni zločin“

Ovaj posljednji oblik je posebno rasprostranjen u slučaju Srebrenice. Mnogi negatori priznaju da su hiljade Bošnjaka ubijene, ali odbijaju priznati da je počinjen genocid. Ova taktika omogućava negatorima da se insceniraju kao diferencirani ili neutralni.

Čak i kada se priznaju broj žrtava i drugi fakti, odbijanje da se zločin nazove genocidom idalje predstavlja oblik negiranja. Ovo treba jasno prepoznati i nazvati pravim imenom, jer se mnogi negatori kriju iza fraza poput „to je bila tragedija“ i pritom se pretvaraju da stoje na „pravoj strani historije“.

Izbjegavanje jezičkog distanciranja

Kada neko izbjegava korištenje riječi genocid i koristi je samo kada citira druge (bilo sudske presude, eksperte ili državne izvore), time se genocid svodi s činjenice na puko mišljenje ili procjenu. Ovakav oblik jezičkog distanciranja može sugerirati sumnju ili neutralnost tamo gdje je jasnoća potrebna.

Formulacije poput „smatra se genocidom“, „označen je kao genocid“, ili „neki ga vide kao genocid“ stvaraju utisak da autor ili govornik lično ne priznaje genocid, distancira se od toga i prebacuje „krivicu“ za tu klasifikaciju na sudove ili osobu koju citira.

Genocid treba jednostavno nazvati onim što jeste, bez oslanjanja na citate ili parafraziranja - jer on je realnost i ne treba ga ispočetka dokazivati svakom čitaocu. Ako se već spominju historijske presude o genocidu, ispravna formulacija je da su **ICTY i ICJ potvrdili** da se radi o genocidu, na osnovu opsežnih i poznato rigoroznih pravnih standarda i dokaza. Oni su **potvrdili**, a ne „klasificirali“, „kategorizirali“ ili „smatraju da je Srebrenica genocid“. Ne - genocid je **činjenica**, a činjenice se potvrđuju, a ne „smatraju“ ili „vide kao“.

Nema potrebe predstavljati činjenice kao nešto nesigurno ili kontroverzno. Novinari i komunikatori imaju odgovornost koristiti jasan, direktan i nedvosmislen jezik. Genocid treba nazvati onim što jeste - **ne parafrazirati, citirati ili prepuštati drugima da to kažu umjesto Vas**. Činjenice govore same za sebe i ne traže kontinuirano dokazivanje.

Koristite:

Posljednji genocid nad Bošnjacima 1992-1996

Odavanje priznanja radu preživjelih

Veliki dio onoga što danas znamo o propustima međunarodne zajednice tokom genocida u Bosni, znamo zahvaljujući istragama i neumornom radu samih preživjelih. Dokumentacija genocida - uključujući genocidna silovanja - vođena je od strane onih koji su bili direktno pogođeni.

Ako se Vaš rad oslanja na svjedočanstva, istraživanja ili iskustva preživjelih genocida ili lokalnih stručnjaka, **molimo Vas da ih imenima navedete i priznate u svom radu**. Dobro novinarstvo i istraživanje trebaju pokazivati poštovanje prema onima koji su nosili teret dokazivanja, pamćenja i javnog svjedočenja.

4. O autorici

Ove smjernice je napisala Melina Borčak na zahtjev Memorijalnog Centra Srebrenica, koji u potpunosti stoji iza njegovog sadržaja i svrhe.

Melina Borčak je novinarka i autorica dokumentarnih filmova čiji su radovi objavljivani u vodećim međunarodnim medijima, uključujući CNN, arte i Der Spiegel. Autorica je bestselera “Mekka hier, Mekka da”, koji analizira kako jezik i mediji (re)produciraju antimuslimanski rasizam.

Pored preko 15 godina iskustva s radom u klasičnim medijima, radi i direktno za svoju zajednicu od preko 100.000 pratilaca na različitim društvenim mrežama.